

יוקר המחיה בישראל בהשוואה בין-לאומית : פרספקטיבה היסטורית

גלעד ברנד*

תקציר

בשנים האחרונות נשמעת הטענה כי רמת המחירים של מוצרי הצריכה בישראל גבוהה מזו שבח"ל. בהשוואות שנערכו אכן נמצאו עדויות חלקיות לרמת מחירים גבוהה של הצריכה הפרטית כאשר מביאים בחשבון את רמת ההכנסה לנפש. אולם השוואה בין-לאומית בתחום זה כרוכה בקושי בולט בשל התנדויות הגבוהה בשער החליפין – ולמרות השפעתו המהותית של השער על תוצאות ההשוואה, עניין זה לא בא לידי ביטוי בבדיקות שנערכו עד כה. פרק זה מתמודד עם הקושי באמצעות השוואה בין-לאומית של רמת המחירים לאורך 25 השנים האחרונות ועורך ניסיון ראשון, ככל הידוע, לבחון את רמת המחירים בישראל לאורך תקופה ממושכת. השוואה כזו מסייעת לבחון האם רמת המחירים הגבוהה שנצפית בשנים האחרונות מוסברת על ידי התחזקות השקל ב-2008, או שמא היא נעוצה בתופעה ארוכת טווח הקשורה לגורמים המבניים של המשק. בהשוואה נמצא כי למרות התנדויות בשער החליפין, רק בארבע מתוך 25 השנים האחרונות היו מחירי הצריכה בישראל קרובים לרמה התואמת את ההכנסה לנפש, וביתר השנים – גבוהים יותר. תוצאה זו היא ייחודית כמעט רק לישראל, וניתן לראות בה ראיה תומכת לכך שמחירי הצריכה בישראל גבוהים יחסית ליתר המדינות המפותחות זה שנים רבות, כאשר מביאים בחשבון שרמת ההכנסה במדינה נמוכה יחסית. נוסף לכך, הפרק בוחן את השינוי בסעיפי הצריכה השונים תוך התמקדות בענף המזון, שבו חלה עלייה מהירה במחירים לצד עלייה ברווחיות בעשור הקודם. ממצאים אלו מצביעים על החשיבות של המשך חשיפת המשק לייבוא כאמצעי להגברת רמת התחרות, להפחתת מחירים ולשיפור רווחת הצרכן בישראל.

* גלעד ברנד, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל. אני מודה לפרופ' אבי וייס, לד"ר יואב פרידמן, לד"ר דמיטרי רומנוב, לחיים בלייך, להדס פוקס ולקיריל שרברמן על הערותיהם החשובות. תודה מיוחדת נתונה לד"ר נעם גרובר, שסייע בתהליך המחקר.

מבוא

מאז פרוץ המחאה החברתית ביולי 2011 מתנהל דיון מתמיד בנושא רמת המחירים בישראל, והשוואות מחירים של מגוון מוצרי צריכה בין ישראל למדינות שונות נפוצות בתקשורת וברשתות החברתיות. בעקבות דיונים אלו נעשו ניסיונות רבים לבחון האם מוצרי הצריכה בישראל אכן יקרים בהשוואה למדינות מפותחות אחרות. אלא שהשוואת מחירים יסודית עם מדינות אחרות אינה מסתכמת בהשוואת מחירו של סל צריכה טיפוסי בחו"ל בשקלים – יש להתחשב גם ברמת ההכנסה בכל מדינה. הספרות המחקרית והממצאים האמפיריים מלמדים שככל שרמת ההכנסה במדינה גבוהה יותר כך גם המחירים בה גבוהים יותר, ולכן לא ניתן לנתק את מחירו של סל צריכה טיפוסי מרמת ההכנסה. למעשה, היחס בין רמת המחירים לרמת ההכנסה (המיוצגת כאן על ידי התמ"ג לנפש) נתפס כאינדקס מרכזי של רמת החיים. אולם בהשוואה זו טמון קושי בולט: בשער החליפין של המטבעות נרשמות תנודות חדות, אשר לרוב אינן באות לידי ביטוי מלא ברמת המחירים המקומית.

כדי לצמצם את השפעותיו של שער החליפין, פרק זה מציג השוואה של רמות המחירים בישראל וב-OECD לאורך 25 שנים, מ-1990 עד 2015. ההשוואה לטווח ארוך ממזערת את השפעת התנודתיות של שער החליפין על תוצאות ההשוואה, ותורמת נדבך נוסף לסוגיית יוקר המחיה ולקשרי הגומלין שבין רמת השכר לרמת המחירים בהשוואה בין-לאומית.

בחלק הראשון של הפרק נבחנת רמת המחירים בישראל ביחס למדינות מפותחות אחרות תוך התחשבות בתוצר לנפש בכל מדינה בשנת 2014, ולאחר מכן נערכת השוואה לאורך זמן תוך התייחסות לשער החליפין – ותוצאותיה מחזקות את הטענה כי רמת המחירים בישראל אכן גבוהה מהצפוי לפי רמת ההכנסה ביחס לעולם המפותח. בחלק השלישי נדונה התפתחות המחירים בישראל לפי קטגוריות הוצאה בדגש על ענף המזון, שבו חלה עליית מחירים מהירה וחדה יחסית לענפים אחרים – ככל הנראה בשל שינוי במבנה התחרות בענף במהלך המחצית השנייה של העשור הקודם.

1. רמת המחירים בישראל ביחס למדינות המפותחות

תרשים 1 מציג את רמת מחירי הצריכה במדינות ה-OECD (הציר האנכי) לעומת התוצר לנפש, המייצג את רמת החיים במדינה (הציר האופקי). כפי שניתן לראות, קיים קשר חיובי והדוק בין המשתנים: ככל שמדינה עשירה יותר, רמת המחירים בה גבוהה יותר. המתאם הגבוה בין רמת המחירים לרמת ההכנסה במדינה נדון בהרחבה בספרות. ההסבר המקובל לכך הוא של Balassa (1964) ושל Samuelson (1964) (להלן: באלסה-סמואלסון), ולפיו במדינות העשירות הפריזון בענפים הסחירים (הפועלים בשוק הבין-לאומי) נוטה לעלות מהר יותר מאשר בענפים הלא-סחירים (הפועלים בעיקר בשוק המקומי), במיוחד בענפי השירותים. עליית הפריזון בענפים הסחירים גוררת מעבר של עובדים מהענפים הבלתי סחירים לסחירים ולעליית שכר גם בענפים הבלתי סחירים, שבהם הפריזון השתפר במידה פחותה, ומייקרת את עלויות הייצור בהם – ועקב כך החברות בענפים הבלתי סחירים מגיבות בעליית מחירים. בהינתן סחר בין-לאומי חופשי המוצרים המיובאים אינם מתייקרים, וכך מתקבל שקצב עליית המחירים בענפים הבלתי סחירים גבוה יותר. כתוצאה מכך רמת המחירים הכללית, הפריזון היחסי ויחס המחירים בין המוצרים הבלתי סחירים לסחירים גבוה יותר במשקים עשירים.¹ Kravis and Lipsey (1983) ו-Bhagwati (1984) הציעו הסבר חלופי שלפיו במדינות העשירות יחס ההון לעובד גבוה יותר, ולכן התפוקה השולית של העובדים גבוהה יותר – ובהתאמה גם השכר. מאחר שהמוצרים הבלתי סחירים עתירי עבודה, מתקבל שהם יקרים יותר במדינות העשירות, שבהן שכר העובדים גבוה יותר.²

מחקרים רבים עוסקים בשאלה באילו תנאים רמת המחירים במשק משקפת את שיווי המשקל של באלסה-סמואלסון. הספרות מוצאת שהדבר תלוי במידה רבה בפתיחות לסחר בין-לאומי, ובמידה מסוימת גם במרחק של המשק משותפות הסחר העיקריות. מדינות שיש בהן הגבלות סחר ותחרות מקומית נמוכה, והן נעדרות יתרונות לגודל וגם רחוקות משווקים פוטנציאליים נוספים, נוטות להתאפיין ברמת מחירים גבוהה ביחס להכנסה.³ כך לדוגמה, במקרים רבים נוקט היצרן הבין-לאומי

¹ קיומו של אפקט באלסה-סמואלסון מהווה בסיס חשוב למודלים מאקרו-כלכליים רבים, אם כי העדויות לגביו אינן חד-משמעיות. Balázs et al. (2003) ו-Druzic and Tica (2006) מציגים סקירה של הממצאים האמפיריים בנושא.

² לאחרונה בחן פריש (עתיד להתפרסם) את ההשערות הללו, ולא מצא להן עדויות תומכות.

³ Alba and Papell (2007) מראים ששיעורי אינפלציה נמוכים ותנודתיות נמוכה בשער החליפין הם משתנים נוספים המשפיעים על התכנסות מחירים בין מדינות לרמה דומה. Evans (2003) מראה שעלויות הובלה יכולות להסביר חלק מפערי המחירים, בהתאם

באסטרטגיה של אפליית מחירים (תמחור שונה באזורים גיאוגרפיים שונים), ומתאים את רמת המחירים לרמת התחרות המקומית. מדיניות התומכת בסחר חופשי מקשה על היצרן לנקוט באפליית מחירים ומקטינה את פערי המחירים בין השוק המקומי לחו"ל.⁴ הניסיון הישראלי מלמד שחשיפת המשק לייבוא במהלך שנות התשעים המוקדמות הובילה לירידת מחירים ולתחרות מוגברת בענפים שנחשפו לייבוא, שהתבטאה בהרחבת היצע המוצרים ובשיפור רווחת הצרכנים.⁵ כמו כן, מדינות המתאפיינות בשוק מקומי גדול ותחרותי ואשר סמוכות לשווקים פוטנציאליים נוספים נוטות להתכנס לרמת מחירים נוחה יותר, בהינתן ההכנסה לנפש.

בתרשים 1 מוצג קו מגמה, המתאר את רמת המחירים הצפויה בכל מדינה ביחס לרמת התוצר לנפש בה (בהנחה שקיים קשר ריבועי בין רמת ההכנסה לרמת המחירים המבוטאת בלוגריתם טבעי⁶ – ראו פירוט נתוני הרגרסיה בלוח נ'1 בנספחים). ישראל חורגת בכ-1.4 סטיות תקן מקו המגמה, כלומר רמת המחירים בה גבוהה מהצפוי ממדינה שבה התוצר לנפש דומה לישראל. חריגה זו גבוהה ביחס ליתר המדינות הנכללות בהשוואה, אם כי היא אינה מובהקת מבחינה סטטיסטית. תרשים נ'1 ו-נ'2 בנספחים מציגים השוואה של רמת המחירים מול השכר הממוצע וההכנסה החציונית הפנויה, ובהם ניתן להבחין כי חריגה של ישראל מקו המגמה מתקיימת גם בהשוואות אלו.

לגמישות התחלופה בין ייצור מקומי למוצרים מחו"ל. (Andersson et al. (2009), שבחנו את פערי המחירים במדינות אירופה בשנים שלאחר המעבר למטבע אחיד, מצאו שהשונות בפערי המחירים שאינה מוסברת באמצעות רמת התוצר לנפש מוסברת, בין היתר, בהבדלים בתקנות ההסדרה והרגולציה. נוסף לכך, לטענתם חלק מהשונות ברמת המחירים מוסבר בהבדלים במיקום המדינות במחזור העסקים.

⁴ ראו דיון בנושא במשרד הכלכלה (2014, עמ' 31). באלסה-סמואלסון הניחו שוויון מחירים של המוצרים הסחירים, אך במחקרים אחרים נמצא שגם המחירים של מוצרים אלו מתאפיינים בשונות גבוהה יחסית. (Alessandria and Kaboski (2011) הראו שחלק ניכר מהשונות במחירים של המוצרים הסחירים נובע ממדיניות של אפליית מחירים, ובמידה פחותה יותר ממרכיבים בלתי סחירים הקיימים במוצר הסחיר, למשל שיווק והפצה.

⁵ לפי משרד האוצר (1997, פרק י"ז); אלברט (2003); ודוח הוועדה לשינוי חברתי כלכלי (2011). (Feenstra and Weinstein (2010) מוצאים שהעלייה בשיעור הייבוא המתחרה במהלך שנות התשעים בארצות הברית הביאה לעלייה במגוון המוצרים, לירידה של 5.4 אחוזים במחירי המוצרים התעשייתיים ולירידה כוללת של אחוז במחירי הצריכה.

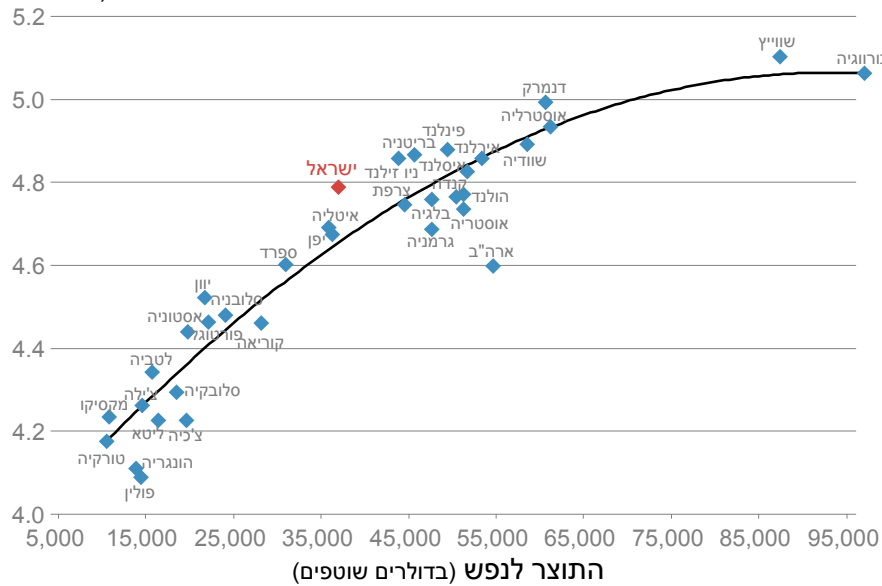
⁶ תוצאות דומות מתקבלות גם באמצעות רגרסיה שבה לוג התוצר לנפש מסביר את לוג רמת המחירים.

כמו כן, ניתן לראות בתרשים 1 שרמת המחירים בארצות הברית נמוכה באופן קיצוני. בשל החרیגה ניתוח גרסיוני במדגם קטן יחסית של מדינות הכולל את ארצות הברית סובל מסטיות תקן גדולות, וכפועל יוצא מכך ממובהקות סטטיסטית נמוכה. אי לכך, ההשוואות שיוצגו מעתה אינן כוללות את ארצות הברית.

תרשים 1

מחירי הצריכה והתמ"ג לנפש במדינות ה-OECD*, 2014

מחירי הצריכה הפרטית
במונחי מטבע אחיד
(לוגריתם טבעי)**

* 35 מדינות OECD, כולל ליטא ולטביה וללא לוקסמבורג.

** אומדן הרגרסיה מחושב באמצעות משוואה שבה לוג רמת המחירים מוסבר על ידי פולינום ריבועי של התוצר לנפש.

מקור: גלעד ברנד, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל
נתונים: OECD, קרן המטבע הבין-לאומית

התמונה הנשקפת מהתרשים עולה בקנה אחד עם השוואות קודמות שנערכו בתחום. בבדיקה שנערכה בבנק ישראל (2012) עבור נתוני שנת 2010 נמצא שמחירי הצריכה גבוהים בכמעט 20 אחוז מהצפוי על פי קו המגמה – סטייה משמעותית, על

פי כותבי הדוח.⁷ תוצאה דומה התקבלה בבדיקה שערך מרכז המידע והמחקר של הכנסת על נתוני שנת 2013 (מילרד, 2014). לעומת זאת, בבדיקה נוספת שנערכה בבנק ישראל (2015) לפי נתוני שנת 2013 הסיקו החוקרים שמחירי הצריכה על פי השוואה זו אינם גבוהים במיוחד. לפי מחקרים אלו, מחירי הצריכה בישראל מורכבים ממחירים גבוהים במיוחד של מוצרים מסוימים (ובפרט מזון, משקאות וכלי רכב), ולעומתם ממחירים סבירים של מוצרים אחרים.

2. רמת המחירים בהשוואה לאורך זמן

בהשוואה בין-לאומית של רמת המחירים יש תפקיד נכבד ביותר לשערי החליפין. מחירי הצריכה מחושבים באמצעות מדדי שווי כוח הקנייה (PPP) של הבנק העולמי וקרן המטבע, המייצגים את כמות יחידות המטבע המקומי הנדרשות עבור סל צריכה קבוע בשוק המקומי. באמצעות המרה של מחיר הסל בכל מדינה למטבע אחיד מתאפשרת השוואה בין-לאומית של מחירי הצריכה. אולם מאחר ששערי המטבעות משתנים בתנודתיות גדולה יחסית, יחס המחירים בין מדינות עשוי להשתנות בהתאם. מסיבה זו, השוואת יוקר המחיה היחסי בשנה נתונה רגישה למדי לתנודות בשער החליפין.⁸ בהקשר של ישראל, בנק ישראל (2015) מציין שהשינויים בשער החליפין כמעט אינם מחלחלים למחירים המקומיים, לכן ייסוף השקל תורם לרמת מחירים גבוהה ביחס לחו"ל.

השוואת המחירים המקומיים למחירים במדינות אחרות היא למעשה בחינה של שער החליפין הריאלי של המשק.⁹ מקובל להניח ששער החליפין הריאלי נקבע בטווח הארוך על ידי רמת הפיתוח של המדינה, הניתנת ליצוג על ידי התוצר לנפש, וסטייה מקשר זה משקפת התרחשויות מאקרו-כלכליות של הטווח הקצר והבינוני.

⁷ החוקרים מסייגים זאת ומציינים כי הסטייה אינה מובהקת מבחינה סטטיסטית.

⁸ התייקרות שער המטבע אמנם מייקרת את רמת המחירים היחסית, אך גם מעלה את רמת ההכנסה ביחס לחו"ל. אי לכך, ההשלכות שיש לתנודתיות זו על רמת המחירים המתוקנת לתוצר לנפש אינן חד-משמעיות. בשוק תחרותי התחזקות המטבע באה לידי ביטוי גם בהוזלה של מחירי המוצרים המיובאים, לכן באופן תיאורטי ייתכן מצב שבו התחזקות של המטבע המקומי תביא דווקא לירידה ביוקר המחיה היחסי. תרחיש זה יתממש כאשר ייסוף של המטבע יוביל להתייקרות ברמת המחירים היחסית בשיעור הנמוך מהשיפוע של קו הרגרסיה. בפועל, המתאם החיובי הקיים בין מיקום המדינה ביחס לקו הרגרסיה לתנודתיות בשער החליפין קיים בכל מדינות ההשוואה.

⁹ על פי ההגדרה, שער החליפין הריאלי הוא יחס המחירים בין המשק המקומי לחו"ל. יש לציין שהשוואה זו מציגה את יחס המחירים של הצריכה הפרטית, ואילו שער החליפין הריאלי מחושב על פי יחס המחירים של כלל מרכיבי התוצר.

אם כן, סטייה ממגמת הקשר בין שני המדדים – כפי שקורה בישראל – יכולה להוביל לאחת משתי מסקנות אפשריות:

(א) מוצרי הצריכה בישראל יקרים בהשוואה למדינות עם רמת פיתוח דומה.

(ב) שער החליפין הריאלי מיוסף יתר על המידה, כלומר שוויו של השקל ביחס למטבעות אחרים חורג משוויו משקל של הטווח הארוך.

סוגיה זו אינה פשוטה ואיננה ניתנת לפתרון בכלים אקונומטריים. זוהי שאלה מהותית: מהו שער החליפין המשקף את גורמי היסוד של המשק, שיאפשר השוואה שתוצאותיה אינן מבטאות גורמים זמניים? כדי להתמודד עם הקושי, ייבחנו כאן הקשר בין רמת המחירים ובין התמ"ג לנפש בישראל לאורך תקופה ממושכת. אם יתברר שהסטיות ממגמת הקשר נעות סביב ממוצע ארוך טווח, ניתן יהיה להניח שממוצע זה מייצג קירוב סביר ליחס המחירים הנשען על גורמי היסוד של הטווח הארוך. הנחה זו מתבססת, בין היתר, על השערת "חוק המחיר האחיד" בגרסתו החלשה.¹⁰ על פי השערה זו, יחס המחירים בין מדינות מפותחות נוטה לנוע סביב ממוצע ארוך טווח קבוע כאשר המחירים נמדדים במטבע אחיד. ההשערה מניחה ששינוי בשער החליפין הנומינלי יפתח פער ארביטראז' עד אשר יחסי המחירים בין המדינות יחזרו לרמותיהם הקודמות. הספרות מוצאת שהשערה זו מתקיימת בין מדינות מפותחות, אולם מופרת במדינות אשר חוו צמיחה מהירה וממושכת.¹¹ בנק ישראל (2015, עמ' 190) מציין שבהתאם להשערה, שער החליפין הריאלי של ישראל התפתח בעשורים האחרונים ללא מגמת ייסוף או פיחות.

תרשימים 2א' ו-2ב' מציגים את המרחק של מחירי הצריכה בישראל מקו המגמה הצפוי לפי התמ"ג לנפש במדינה (אומדן הרגרסיה מחושב בנפרד עבור כל שנה).¹² תרשים 2א', הכולל מדגם של 25 מדינות OECD (ללא המדינות שהיו חברות בגוש הסובייטי וללא צ'ילה, שלגביה אין נתונים בשנים המוקדמות), מראה ירידה במחירי הצריכה היחסיים במחצית הראשונה של שנות התשעים. בשנים 2004–2007

¹⁰ לפי גרסתו החזקה של "חוק המחיר האחיד" אמור להתקיים שוויון מחירים מוחלט במוצרים סחירים בין מדינות. הספרות נוטה לדחות את הגרסה החזקה של החוק ולאמץ את הגרסה החלשה. לדיון בנושא ראו Rogoff (1996); Engel and Rogers (2001).

¹¹ ליתר דיוק, ניתן לצפות שהשערת חוק המחיר האחיד החלש לא תתקיים במדינות שהפריון היחסי בהן גדל במהירות בהשוואה לשותפות הסחר שלהן, בהתאם להשערת באלסה-סמואלסון.

¹² שער החליפין הנומינלי האפקטיבי מייצג את שער החליפין מול שותפות הסחר העיקריות עם ישראל על פי משקלן, כפי שמחשב Bank for International Settlements (ראו בקישור <https://www.bis.org>).

רמת המחירים הייתה קרובה לקו המגמה. בשנת 2008 חלה עלייה חדה ברמת המחירים בהשוואה לחו"ל, תוך התייצבות מסוימת בשנים האחרונות. תרשים 2' מציג תמונה דומה עבור השנים 1995–2014 במדגם מעט רחב יותר, הכולל 32 מדינות OECD. בתרשים זה נוסף ממוצע ארוך טווח, וכפי שאפשר לראות הסטיות מקו המגמה נעות סביב ממוצע של כ-12 אחוז. התרשימים אינם כוללים את המדינות ליטא ולטביה, שנכללו בתרשים 1; את ארצות הברית, שבה כאמור המחירים נמוכים במיוחד; ואת לוקסמבורג, שבה ההכנסה לנפש כפולה מהממוצע במדינות ה-OECD.

ממצא מעניין העולה מתרשים 2' הוא הירידה במחירי הצריכה היחסיים במהלך המחצית הראשונה של שנות התשעים. בשנת 1991 הופעלה בישראל תכנית החשיפה לייבוא, ובמסגרתה בוטלו באופן הדרגתי הגנות מכס לייבוא ממדינות שלא נחתם עמן הסכם סחר. כפועל יוצא מכך הוזלו מחירי המוצרים שנחשפו לייבוא, וסך הייבוא במשק גדל (משרד האוצר, 1997). ככל הנראה הירידה המהירה במחירי הצריכה ביחס לחו"ל בשנים אלו מוסברת, בין היתר, גם בתכנית זו.¹³

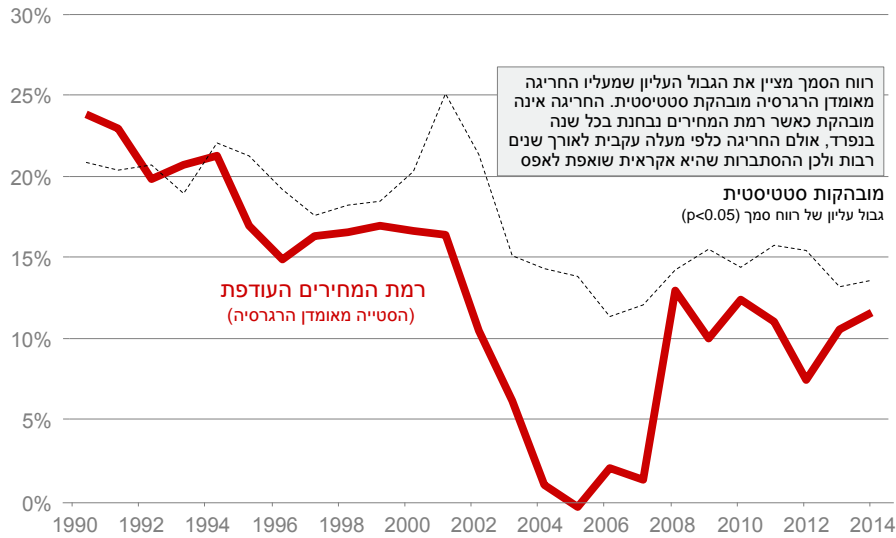
¹³ Ricci et al. (2008) הראו שפתיחת משק סגור למסחר בין-לאומי מובילה לפיחות ריאלי של כ-12 אחוז במחירים (ראו דיון בנושא גם אצל Goldfajn and Valdes, 1996). על פי מישר (2003), במהלך שנות התשעים המוקדמות התגבר היקף הכניסה של ההון הזר לישראל, וייתכן כי כניסה זו מסבירה באופן חלקי את רמת המחירים הגבוהה בישראל בתקופה זו. Broda (2006) הראה שמדינות שנהוג בהן משטר של שער חליפין קבוע מתאפיינות ברמת מחירים גבוהה ביחס לחו"ל, וסביר להניח שהירידה ברמת המחירים בתקופה זו נובעת גם מתהליכי ליברליזציה של השקל. נוסף על כך, בשנים אלו חלה צמיחה מהירה במדינות המצויות בקצה התחתון של התפלגות התוצר לנפש, וייתכן שהירידה שנצפתה נעוצה גם בשינויים בהתפלגות התוצר לנפש במדינות ההשוואה.

תרשים 2

א. רמת המחירים העודפת, 1990–2014

הסטייה מאומדן הרגרסיה במדגם של 25 מדינות OECD*

ב. רמת המחירים העודפת, 1995–2014

הסטייה מאומדן הרגרסיה במדגם של 32 מדינות OECD*

* אומדן הרגרסיה מחושב בנפרד לכל שנה, ללא ארה"ב, אסטוניה, הונגריה, סלובניה, סלובקיה, צ'כיה, צ'ילה, פולין ולוקסמבורג (תרשים 2א') וללא ארה"ב ולוקסמבורג (תרשים 2ב').

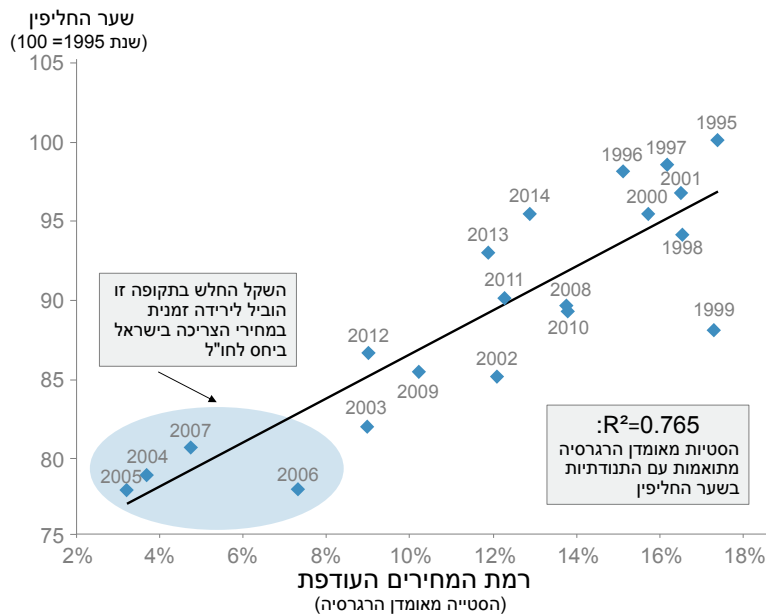
מקור: גלעד ברנד, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל
נתונים: OECD, קרן המטבע הבין-לאומית

תרשים 3 מציג את הקשר בין הסטיות מקו המגמה ובין שער החליפין הנומינלי האפקטיבי, וממנו ניתן להתרשם מהקשר ההדוק בין השניים. התרשים שופך אור על שתי התפתחויות בולטות בעשור הקודם: רמתם הנוחה של המחירים היחסיים בשנים 2004–2007, שבהן השקל היה חלש, והעלייה במחירים היחסיים בשנת 2008 בעקבות ייסוף השקל – כלומר התנודתיות במחירי הצריכה מוסברת היטב באמצעות רמתו של שער החליפין הנומינלי. הקשר בין שני המשתנים יוצר מצב פרדוקסלי: דווקא בשנים שבהן מחזור העסקים נמצא בגאות ביחס לחו"ל השקל מתחזק, והצרכן המקומי יגלה כי יוקר המחיה גבוה יותר ביחס לחו"ל. לעומת זאת, בתקופות שפל שבהן השקל חלש, יוקר המחיה נוח יותר בהשוואה למדינות אחרות.

תרשים 3

רמת המחירים העודפת ושער החליפין*

מרחק מחירי הצריכה הפרטית מאומדן הרגרסיה כפונקציה של שער החליפין הנומינלי האפקטיבי, 1995–2014*

* אומדן הרגרסיה מחושב בנפרד לכל שנה במדגם של 32 מדינות OECD, ללא ארצות הברית וללא לוקסמבורג.

מקור: גלעד ברנד, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל
נתונים: OECD, קרן המטבע הבין-לאומית

האם מחירי הצריכה בישראל גבוהים באופן מבני?

בתרשימים 2א' ו-2ב' לעיל מוצג גבולו העליון של רווח הסמך (95%) של הערכים החזויים. כאשר החריגה מקו המגמה (העקומה האדומה) עולה מעל עקומת רווח הסמך, היא מובהקת מבחינה סטטיסטית.¹⁴ כפי שניתן להבחין החריגה מקו המגמה מצויה מתחת לגבול העליון במרבית השנים, כלומר החריגה אינה מובהקת כאשר הרגרסיה נבחנת עבור כל שנה בנפרד. אולם כאמור, מאחר שהחריגה מתקיימת במרבית השנים שנבדקו, למעט שנות הפיחות בשקל (2004–2007), ההסתברות שהמחיר בישראל חורג מעל קו המגמה באופן אקראי שואפת לאפס; לכן מתחזקת ההשערה שמחירי הצריכה בישראל גבוהים כאשר הם נבחנים לאורך תקופה ממושכת.

לצורך בדיקה השוואתית של רמת המחירים לאורך טווח שנים רחב יש להניח כי סטיית התקן אינה נובעת ממשתנה מושמט אלא מבטאת "רעש לבן", כדוגמת התנודתיות המחזורית הצפויה על פי חוק המחיר האחיד בגרסתו החלשה. תחת הנחה זו נבחנו מחירי הצריכה לאורך השנים 1995–2014 באמצעות מבחן סטטיסטי נוסף, בכפוף להסתייגויות ועל בסיס היסוד להנחה הנדרשת.¹⁵ בבדיקה נמצא שרמת

¹⁴ הגבול התחתון אינו מוצג כאן מטעמי נוחות, והוא מצוי בערך ההופכי של הגבול העליון. כך למשל כאשר הגבול העליון עומד על חריגה של 15 אחוז כלפי מעלה, הגבול התחתון יקבל ערך שלילי של 15 אחוז.

¹⁵ הדרך המקובלת לבדיקה השוואתית של מחירי הצריכה לאורך שנים רבות היא באמצעות הרצת רגרסיה אחת בעלת השפעות קבועות עבור מדינה ושנה. החיסרון הטמון בכך הוא אובדן חלק מהאינטראקציה עם הזמן. מסיבה זו יש יתרון להרצת הרגרסיה לכל שנה בנפרד, ובחינת השאריות של הרגרסיות באמצעות מבחן סטטיסטי נפרד בשלב שני. כאמור, כדי להיעזר בתוצאות החוזרות של הרגרסיות יש להניח כי סטיית התקן איננה נובעת ממשתנה מושמט המתואם עם הטעות המקרית, אלא מבטאת "רעש לבן". כדי לבחון הנחה זו נערכו מבחנים שנועדו לבדוק את קיומו של שורש יחידתי בנתוני פאנל על השאריות של הרגרסיות (מבחנים מסוג דור ראשון ושני). במבחנים אלו נמצאה תמיכה להשערת הסטציונריות של השאריות. אי לכך, ההנחה כי סטיית התקן אינה נובעת ממשתנה מושמט המתואם עם הטעות המקרית נראית סבירה.

לצורך השוואת מחירי הצריכה לאורך זמן נערך מבחן א-פרמטרי מסוג Mann-Whitney, הבוחן האם התפלגות המיקום של ישראל ברגרסיות השונות התקבלה מתוך התפלגות הדומה לזו של מדינה אחרת במדגם. המבחן נערך מול מדינה אחת בכל פעם. הנחת המוצא היא שהמיקום של מדינה בכל רגרסיה נלקח מתוך התפלגות מסוימת, והמבחן בודק האם ההתפלגויות בין שתי מדינות הן שונות. השערת האפס היא שאין הבדל בין המדגמים, ולפי המבחן מתקבל שניתן לדחות את ההשערה ברמת מובהקות של 5 אחוזים עבור 29 מתוך 32 מדינות ההשוואה המוצגות בתרשים 2ב'.

המחירים בישראל גבוהה יותר מ-29 מתוך 32 מדינות ההשוואה המוצגות בתרשים ב' ברמת מובהקות של 5 אחוזים (למעט המדינות יפן, צ'ילה ומקסיקו).¹⁶ התוצאה מחזקת את ההשערה שרמת המחירים בישראל גבוהה ביחס למדינות ה-OECD באופן מבני; בהתאם לחוק המחיר האחיד בגרסתו החלשה, בתקופות מסוימות ישראל יקרה ממדינות מפותחות אחרות באופן משמעותי ובתקופות אחרות רמת המחירים דומה יותר לרמה במדינות המפותחות, בהינתן ההכנסה לנפש.

תרשימים 4א' ו-4ב' מציגים תוצאה זו באופן גרפי, ומדרגים את מדינות ההשוואה לפי סטיית התקן הממוצעת מאומדן הרגרסיה. מיקומה של ישראל בהשוואה זו מעיד על הממוצע ארוך הטווח של רמת המחירים (תרשים 4א'). הסטייה מהרגרסיה מוצגת החל מהמחצית השנייה של שנות התשעים ועבור תקופת זמן נוספת: 2000–2014.¹⁷ על פי ההשוואה, מחירי הצריכה הפרטית בישראל גבוהים ביחס ליתר המדינות למעט יפן, בהינתן רמת ההכנסה.

תרשים 4ב' מציג את הדירוג של ישראל ביחס ליתר המדינות עבור כל שנה בנפרד. כך למשל ישראל מדורגת בשנת 1995 במקום ה-30 מתוך 32 מדינות השוואה, כלומר המחירים בכל יתר המדינות (למעט שתיים) זולים יותר, כאשר מביאים בחשבון את ההכנסה לנפש. מתברר מהתרשים כי ישראל מדורגת בקצה העליון של דירוג מדינות ההשוואה לפי הסטייה מרמת המחירים הצפויה באופן עקבי למדי לאורך השנים שנבדקו.

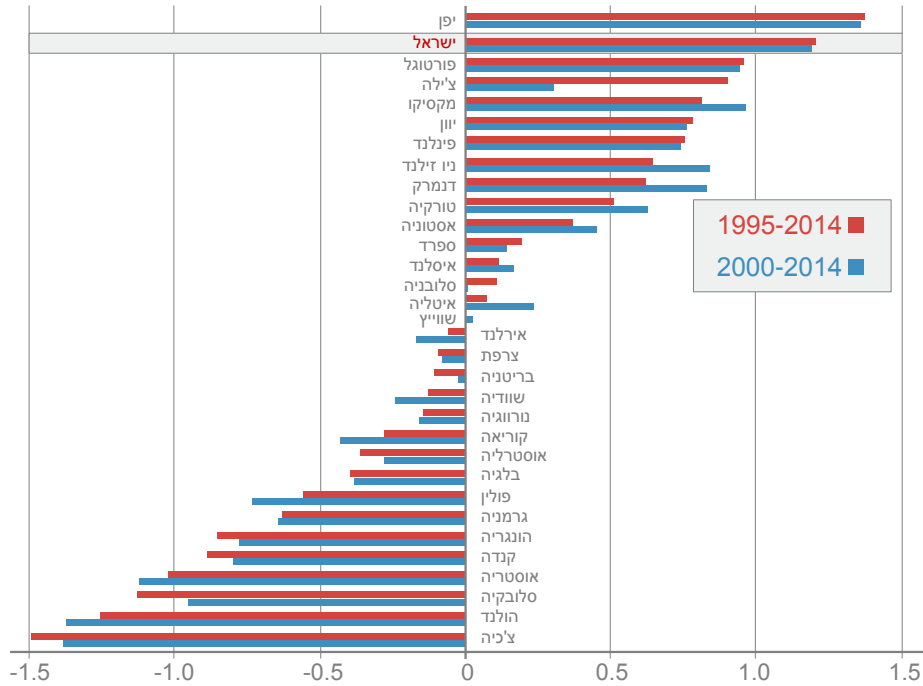
¹⁶ ברמת מובהקות של אחוז אחד ההשערה כי אין הבדלים בין המדינות אינה נדחית גם עבור פורטוגל.

¹⁷ ההשוואה מוצגת גם עבור התקופה שלאחר תחילת שנות האלפיים מאחר שבתקופה זו חלו כמה שינויים מבניים במשק הישראלי ובחוו"ל, ובהם התייצבות האינפלציה, הגמשת משטר שער החליפין, השלמת תכנית חשיפת המשק לייבוא מתחרה וייסוד גוש האירו.

תרשים 4א'

דירוג מדינות ההשוואה לפי רמת המחירים העודפת

דירוג הסטייה מאומדן הרגרסיה ביחידות של סטיית תקן, ממוצע רב שנתי*

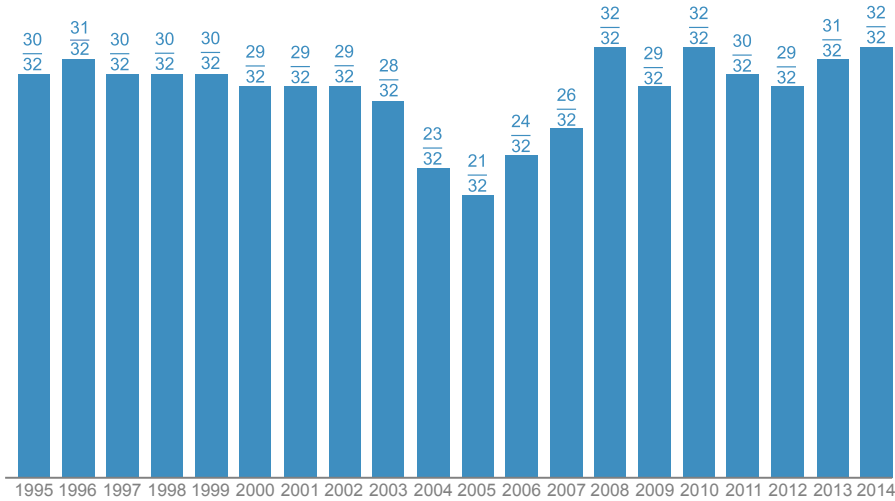

* אומדן הרגרסיה מחושב בנפרד לכל שנה במדגם של 32 מדינות OECD, ללא ארצות הברית ולוקסמבורג.

מקור: גלעד ברנד, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל נתונים: OECD, קרן המטבע הבין-לאומית

תרשים ב'4

המיקום היחסי של ישראל בדירוג רמת המחירים המתוקנת להכנסה
 דירוג הסטייה מאומדן הרגרסיה, ישראל לעומת 32 מדינות OECD, 1995–2014*

* אומדן הרגרסיה מחושב בנפרד לכל שנה, ללא ארה"ב ולוקסמבורג.

מקור: גלעד ברנד, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל

נתונים: OECD, קרן המטבע הבין-לאומית

אפשרות אחרת להסבר הירידה במחירי הצריכה היחסיים בשנים 2004–2007, מלבד פחות השקל, היא שינוי במבנה התחרותי של השוק המקומי. משמעותו של שינוי כזה הוא שבירת הקשר בין שער החליפין הנומינלי האפקטיבי ובין הסטיות מאומדן הרגרסיה. אולם כפי שניכר בתרשים 3 לעיל, הקשר בין שער החליפין הנומינלי לרמת המחירים נותר הדוק לאורך כל התקופה הנבדקת, ולא ניכר שינוי במתאם בשנים המדוברות. לאור זאת מתחזקת האפשרות שרמתם הנמוכה יחסית של מחירי הצריכה בשנים אלו מוסברת בפיחות זמני בשקל. נוסף על כך, Eckstein and Friedman (2011) מוצאים כי בשנים 2005–2007 חרג שער החליפין הריאלי מן ההגדרות השונות של שיווי משקל.¹⁸ לפיכך, קרוב לוודאי שההתאמה בין מחירי

¹⁸ יש כמה הגדרות לשיווי משקל של שער החליפין הריאלי. לפי אחת הגישות, שיווי המשקל מוגדר כשער המאזן את החשבון השוטף ותלוי גם בשינויים בגורמים פונדמנטליים בכלכלה, כגון משקל הצריכה הציבורית בתוצר, הפריץ היחסי של המגזר הסחיר (ביחס למגזר הבלתי סחיר) ותנאי הסחר.

הצריכה לרמת ההכנסה בשנים אלו אינה נובעת משינוי מבני בשוק המקומי, אלא מפחותות חולף בשער החליפין הריאלי.

באופן דומה אפשר לחזק את הטענה כי רמת המחירים הגבוהה ביחס לחו"ל בשנים האחרונות אינה מוסברת על ידי ייסוף יתר של שער החליפין הריאלי. Eckstein and Friedman (2011) מוצאים שהתחזקות המטבע בשנת 2008 מהווה חזרה לשיווי משקל לאחר שנים שהמטבע היה מופחת יתר על המידה, ואינם מוצאים עדויות לייסוף יתר בשנים 2009–2010.¹⁹ כמו כן, תרשים 2 לעיל מראה שרמת המחירים חורגת מקו המגמה בכל שבע השנים האחרונות, וקשה להניח שתהיה סטייה כה ממושכת של שער החליפין הריאלי מרמתו במצב של שיווי משקל.²⁰

יתרה מכך, למרות התנודתיות בשער החליפין הנומינלי, רק בארבע מתוך 25 השנים האחרונות רמת המחירים הייתה מצויה בסמוך לקו המגמה. אי לכך, סביר יותר שהחריגה של ישראל ממגמת הקשר בין מחירי הצריכה להכנסה לנפש נעוצה בתופעה ארוכת טווח הקשורה לגורמים המבניים של המשק, ואינה נובעת בעיקרה מייסוף השקל בשנת 2008.

הוועדה להגברת התחרות והסרת חסמים בתחום הייבוא הצביעה על מידת ריכוזיות גבוהה במקטע הייבוא, והעלתה את האפשרות שהתחזקות השקל בשנת 2008 לא תורגמה להוזלה תואמת במחירי הייבוא (משרד הכלכלה, 2014, עמ' 16). השערה זו, הטעונה בדיקה נפרדת, יכולה להסביר באופן חלקי מדוע רמת מחירי הצריכה היחסיים אינה קרובה יותר לזו שנצפתה טרם התחזקות השקל.

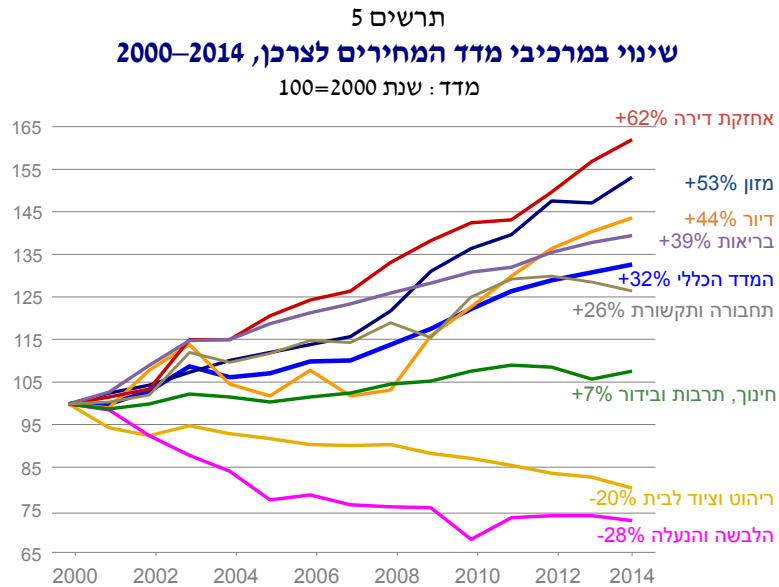
3. מרכיבי הצריכה הפרטית

בסעיף הקודם נמצאו חיזוקים להשערה כי המחירים בישראל גבוהים בהשוואה למדינות אחרות כשמביאים בחשבון את רמת ההכנסה. כדי להשלים את התמונה, בסעיף זה ייבחנו השינויים שחלו במחיריהם של רכיבי הצריכה השונים ב-15 השנים האחרונות.

¹⁹ החוקרים מוצאים כי השקל היה מיוסף בשנת 2008, מופחת יתר על המידה בשנת 2009 ובסמיכות לרמת שווי המשקל בשנת 2010.

²⁰ על פי Rogoff (1996), משך הזמן עד לדעיכת מחצית הסטייה משיווי משקל של הטווח הארוך הוא 3 עד 5 שנים. מחקרים מאוחרים יותר הצביעו על משך זמן קצר יותר של כשנתיים וחצי. מחקר של קרן המטבע הבין-לאומית מוצא שכרבע מהסטייה מתפוגגת בתוך שנה (Ricci et al., 2008). (Chortareas and Kapetanios (2009) מציגים סקירה של הממצאים האמפיריים בנושא.

תרשים 5 מציג את התפתחות הקטגוריות הראשיות של מדד המחירים לצרכן בשנים 2000–2015. האינפלציה המצטברת עומדת על 32 אחוז מתחילת העשור הקודם, כלומר כ-2 אחוזים לשנה בממוצע – אמצע היעד ליציבות המחירים של בנק ישראל, העומד על 1–3 אחוזים בשנה.

מקור: גלעד ברנד, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל
נתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

העלייה המתונה במדד המחירים היא תוצאה של איזון בין מוצרים שהתייקרו בשיעור גבוה יחסית – בעיקר סעיפי המזון, שירותי דיר ואחזקת דירה – ומנגד התייקרות מתונה או הוזלה בסעיפים אחרים, כגון הלבשה והנעלה, ריהוט וציוד לבית. ההוזלה נובעת בעיקר מהגלובליזציה וחשיפת קבוצות מוצרים אלו לייבוא במהלך שנות התשעים.²¹

²¹ בנק ישראל (2015) מוצא שמחיריהם של רכיבים אלו ירדו גם במדינות רבות אחרות, אולם בישראל הירידה הייתה משמעותית יותר.

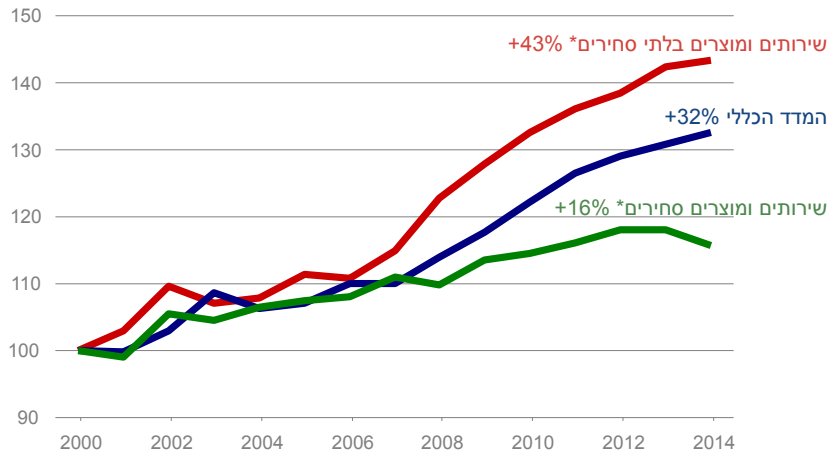
תרשים 6 מציג את השינויים במדד המחירים לצרכן לפי רמת הסחירות של המוצרים.²² מוצרים סחירים הם מוצרים ושירותים שניתן לסחור בהם בשוק הבין-לאומי, כגון הלבשה והנעלה, ואילו מוצרים לא-סחירים נמכרים בשוק המקומי בלבד, למשל שירותי דיור.

מהתרשים עולה שמחירי המוצרים הלא-סחירים עלו בשיעור גבוה יותר מהמדד הכללי: עלייה מצטברת של 43 אחוז, כלומר כ-2.6 אחוזים בממוצע מדי שנה. מחירי המוצרים הסחירים עלו בשיעור נמוך יותר: 16 אחוז במצטבר, שהם כאחוז בשנה. המסקנה העולה מנתונים אלו היא שחלק ניכר מעליית המחירים נעוצה במוצרים הבלתי סחירים ובפרט בסעיפי הדיור, אחזקת הדירה והמזון, שהם קרוב למחצית מהרכב ההוצאות של משק בית ממוצע. נראה כי מגמה זו תואמת במידה מסוימת את ייסוף השקל בשנים האחרונות, אשר פעל להוזלת המוצרים הסחירים ביחס למוצרים הלא-סחירים.

---

²² החלוקה נערכת בבנק ישראל ומתפרסמת באופן תדיר.

תרשים 6
שינוי במדד המחירים לפי קבוצות סחירות
מדד : שנת 2000=100

* מוצרים ושירותים סחירים הם אלו שניתן לסחור בהם בשוק הבין-לאומי, כגון הלבשה והנעלה, ואילו מוצרים בלתי סחירים נמכרים בשוק המקומי בלבד, למשל שירותי דיור.

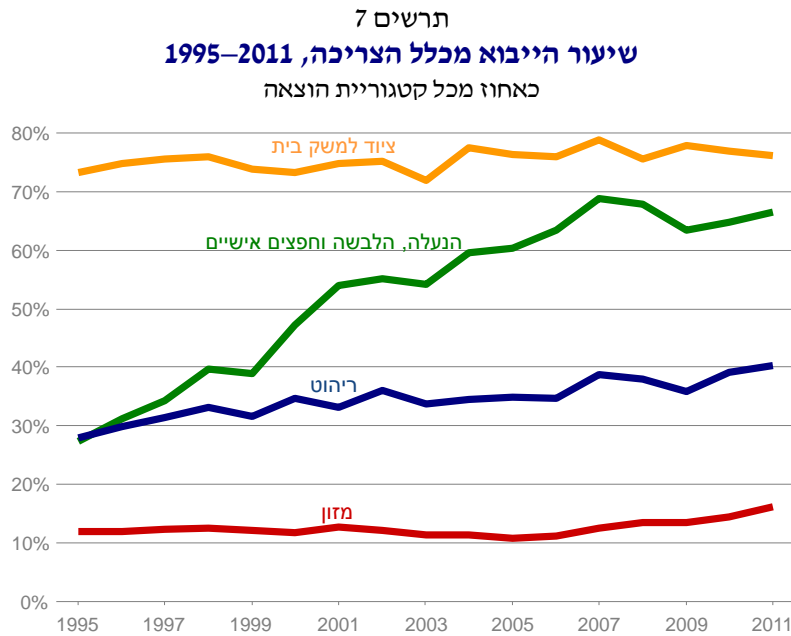
מקור: גלעד ברנד, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל
נתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

רמת המחירים בענף המזון כמקרה בוחן

בחינת ההתפתחויות בתעשיית המזון הישראלית בשנים האחרונות עשויה ללמד על חשיבותה של התחרות לקביעת רמת המחירים במשק הישראלי ביחס לחו"ל. תעשייה זו היא ריכוזית למדי, ומספר קטן של חברות מקומיות גדולות מספקות את מרבית המזון הנמכר בארץ (מוניטור, 2012).

בראשית שנות התשעים יושמה במשק הישראלי תכנית חשיפה הדרגתית לייבוא, והיא הובילה לעלייה משמעותית בהיקפי הייבוא של מוצרים שונים, כגון הנעלה, הלבשה וריהוט. לעומת זאת, שיעור הייבוא של מוצרי המזון נותר נמוך מאוד, ועומד היום על 16 אחוז בלבד מסך ההוצאה הפרטית על מזון (תרשים 7).

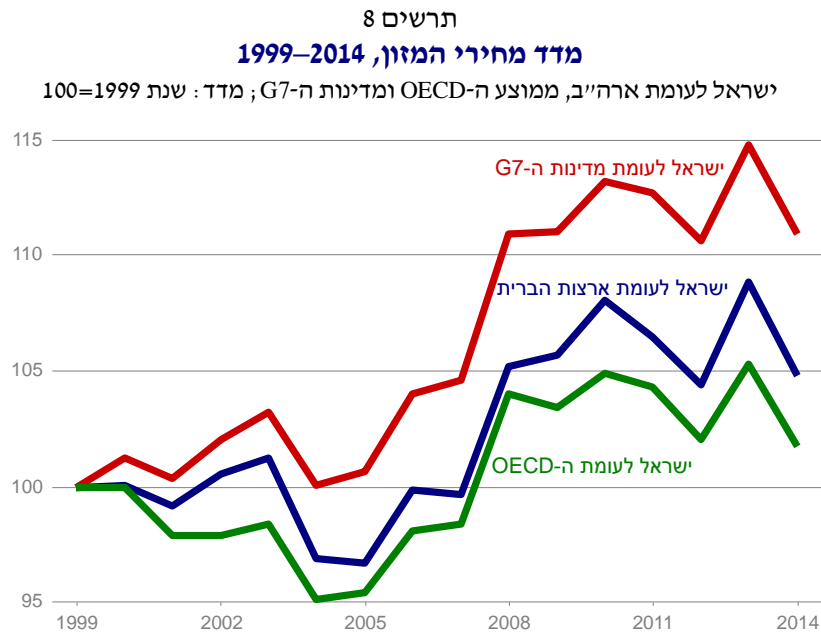
שיעור הייבוא הנמוך נובע מהיקף הגנות המכס, מריבוי מכסות מקסימום בתחום מוצרי המזון והחקלאות, ומריבוי כללי תקינה ובדיקות תקן בענף.²³

מקור: איתן רגב, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל
נתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

במהלך המחצית השנייה של העשור הקודם נצפתה עלייה מהירה במחירי המזון, תופעה ייחודית יחסית למשק הישראלי (בניגוד לעליית מחירי הדיור למשל, המשותפת למדינות נוספות שלא חוו את המשבר הפיננסי). תרשים 8 מראה את התפתחות מחירי המזון בישראל לעומת יתר המדינות המפותחות, וניכרת בו עלייה חריגה במחירי המזון בישראל החל משנת 2006.

²³ בבדיקת משרד מבקר המדינה בשנת 2014 נמצא כי התקנים הרשמיים בתחום המזון מקורם בישראל, והם אינם תואמים את התקנים הבין-לאומיים (דוח מבקר המדינה, 2014). מדיניות של יצירת תקנים מקוריים, הנבדלים מהתקנים במשקים גדולים אחרים, נפוצה גם בתחומים נוספים ומהווה חסם לייבוא מתחרה.

מקור: גלעד ברנד, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל
נתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

תרשים 9 מראה כי העלייה במחירי המזון לוותה בעלייה בתשואה על ההון, כלומר עלייה בשולי הרווח בענף.²⁴

²⁴ מחירי המזון נקבעים לפי הסכומים המגיעים לידי יצרנים/יבואנים, המקטע הסיטוני והשוק הקמעוני.

שוק שאינו תחרותי יכול להסביר רמת מחירים גבוהה, אך הוא אינו יכול להסביר עלייה מתמשכת ברמת המחירים. אי לכך, עליית מחירי המזון לצד עלייה בשולי הרווח יכולים להצביע על שינוי במבנה התחרותי של הענף, ואכן יש כמה עדויות לכך. כך למשל הוועדה לבדיקת התחרותיות בשוק מוצרי המזון הצביעה על התמוטטותה של רשת "קלאבמרקט" ורכישתה בידי שופרסל בשנת 2006 כגורם מרכזי אשר הוביל לירידה בתחרותיות ולעליית מחירים במגזר הקמעוני (משרד הכלכלה, 2012). כמו כן, בשנה זו הוחמרו נוהלי משרד הבריאות לייבוא מקביל של מוצרי מזון, במסגרת שינויים שנערכו במשטר הפיקוח בעקבות "פרשת רמדיה"²⁵. ערוץ הייבוא שלא דרך היבואנים הבלעדיים מהווה איום תחרותי על יצרני המזון המקומיים, וייתכן שהגבלתו סייעה לעליית שולי הרווח בענף.²⁶ על פי טענה אחרת,

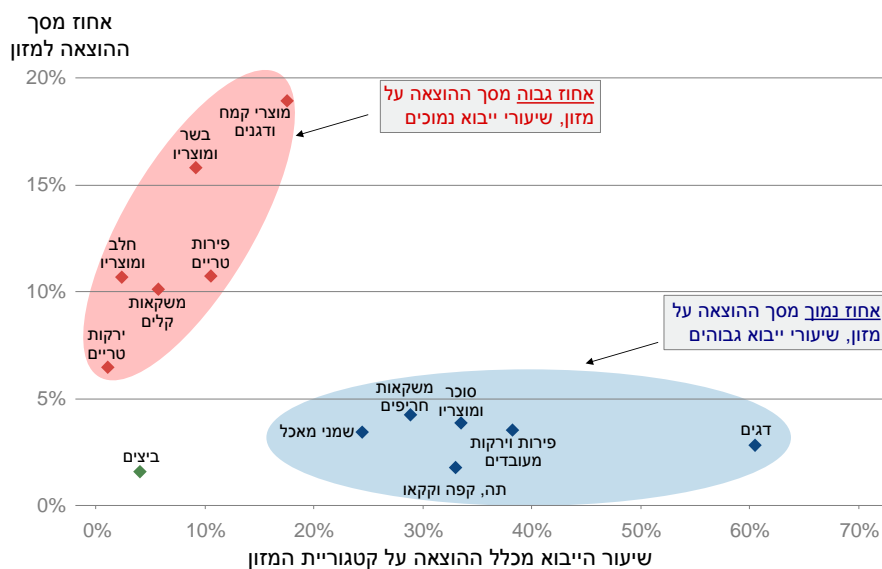
²⁵ ראו: <http://www.chamber.org.il/media/148001/paralel.pdf>

²⁶ בשנת 2014 המליצה ועדת לוקר לאפשר ייבוא מקביל של מוצרי מזון יבשים שאינם רגישים (רפורמת הקורנפלקס). ראו החלטת הממשלה בנושא: <http://www.pmo.gov.il/secretary/govdecisions/2014/pages/dec1169.aspx>

מכירת "תנובה" לקרן "אייפקס" בשנת 2008 הובילה לשינוי אסטרטגי בענף ולמדיניות מקסום רווחים אגרסיבית יותר מצד תאגיד המזון.²⁷ פרידמן (2012) מראה שבשלהי 2008 נפתח פער בין מחירי הצרכן למחיר הסיטונאי במוצרי חלב, והפער נסגר עם פרוץ המחאה בקיץ 2011 (השוואה זו מוצגת בתרשים נ'3 בנספחים). תרשים 10 משווה קבוצות מוצרי מזון על פי שיעורן מסך ההוצאה של משקי בית על מזון (הציר האנכי) מול שיעור המזון המיובא בקבוצה (הציר האופקי). ניתן לראות כי בקבוצות המזון הנצרכות יותר, שיעורי הייבוא נמוכים יחסית. עיקר ההוצאה הפרטית על מזון בישראל היא בקטגוריות מוצרי קמח ודגנים, בשר ומוצרי, פירות טריים, חלב ומוצרי, ומשקאות קלים – קבוצות ששיעורי הייבוא בהן נמוכים מאוד. לעומת זאת, קטגוריות המזון ששיעורי הייבוא בהן גבוהים יותר, למשל סוכר ומוצרי ודגים, תופסות נתח קטן יחסית מסך ההוצאה הפרטית על מזון. המשמעות היא שחלק הארי של סל המזון תלוי בעיקר ביצרנים המקומיים.

תרשים 10

שיעור הייבוא מכל קבוצת מזון וחלקן של הקבוצות בסך ההוצאה על מזון, 2011

מקור: איתן רגב, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל נתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

²⁷ רכישה זו הניבה תשואה גבוהה לקרן "אייפקס" כאשר "תנובה" נמכרה בשנת 2014 לחברת "ברייטפוד".

4. מסקנות

השוואת מחירי הצריכה הפרטית בישראל וב-OECD לאורך זמן ביחס לתוצר לנפש מעלה ראיות תומכות לכך שרמת המחירים בישראל גבוהה בהשוואה בין-לאומית זה שנים רבות. היות שרמת המחירים הגבוהה אינה מאפיינת רק את השנים של התחזקות השקל לאחר פרוץ המשבר העולמי ב-2008, מדובר כנראה בתופעה שקשורה לגורמים המבניים של המשק, ואינה נובעת בעיקרה ממגמת ייסוף השקל. התבוננות ברכיבי הצריכה השונים מגלה שחלק ניכר מעליית המחירים שחלה בישראל מתחילת שנות האלפיים נובעת ממחירי המוצרים הבלתי סחירים, כמו מזון ודירה. עליית מחירי המוצרים הסחירים הייתה מתונה יותר, ובסעיפי הצריכה שנחשפו לייבוא – כמו ביגוד והנעלה, ריהוט וציוד לבית – אף נרשמה ירידת מחירים משמעותית. לעומת זאת, בענף המזון – שבו שיעורי הייבוא נמוכים יחסית – חלה עליית מחירים מהירה יחסית, ככל הנראה בשל שינוי במבנה התחרות המקומית. ממצאים אלו, כמו גם מחקרים קודמים בנושא, מדגישים את החשיבות בהשלמת חשיפת המשק לייבוא כאמצעי להגברת התחרות, הפחתת מחירים ושיפור רווחת הצרכן בישראל.

חשוב להדגיש כי השוואת מחירי הצריכה ביחס לחו"ל אינה נקייה מחולשות, ותוצאותיה תלויות במידה רבה ברמתו של שער החליפין. לאור זאת, ראוי לבחון את התפתחות מחירי הצריכה במשך תקופה ארוכה ולא להתייחס לשנה נתונה. הבדיקה המוצגת כאן היא ניסיון ראשון, ככל הידוע, לבחון את רמת המחירים בישראל לאורך שנים רבות, אך גם בדיקה זו נשענת על הנחות נדרשות ולכן מהווה ראיה תומכת בלבד, ויש מקום למחקר המשך בנושא זה. כמו כן, יש לבחון את הגורמים המבניים אשר מכבידים על יוקר המחיה. הוועדות שהוקמו לבדיקת ההתחרויות בענף המזון ובמקטע הייבוא הן דוגמאות לצעדים חיוביים שנקטו בכיוון זה. לצד זאת, יש לציין שהגברת התחרות בשוק המקומי אינה מסתכמת בחשיפה לייבוא, וצריך גם למנוע ניצול כוח שוק מצד יבואנים דומיננטיים ולהבטיח מידה נאותה של תחרות ברשתות השיווק.

נספחים

תרשים נ'1
הקשר בין מחירי הצריכה הפרטית והשכר השנתי, 2011
 OECD מדינות 27

מחירי הצריכה הפרטית
 במונחי מטבע אחיד
 (לוגריתם טבעי)

* שכר ברוטו למשרת שכיר.

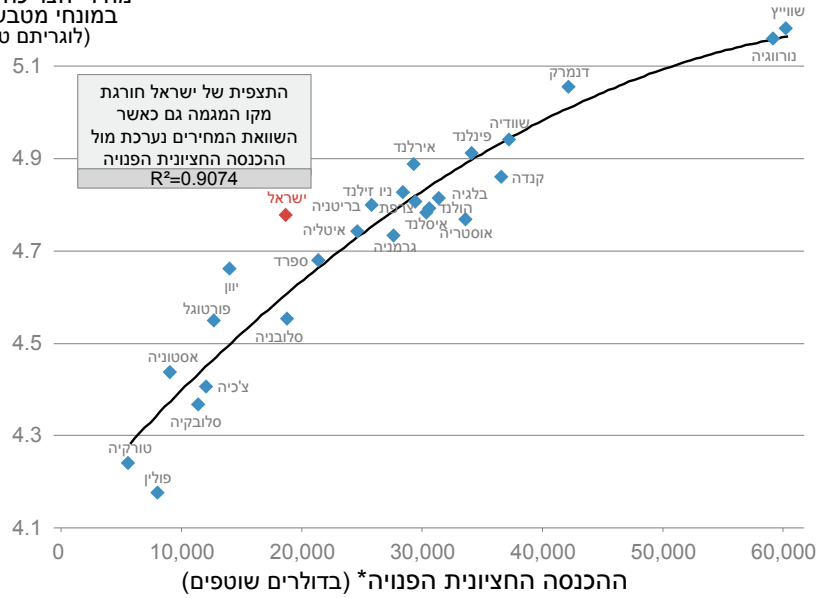
מקור: גלעד ברנד, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל
 נתונים: OECD

תרשים נ"2

הקשר בין מחירי הצריכה הפרטית וההכנסה החציונית הפנויה, 2011
 26 מדינות OECD

מחירי הצריכה הפרטית
 במונחי מטבע אחיד
 (לוגריתם טבעי)

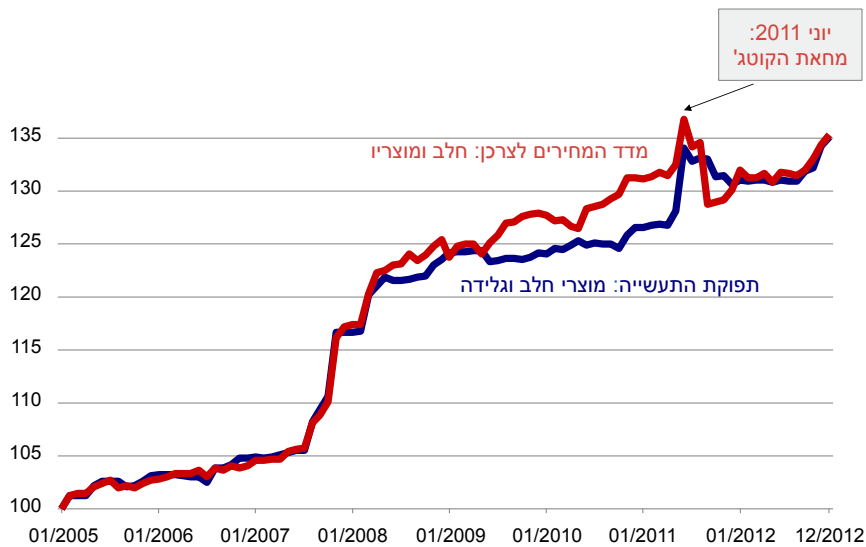

* ההכנסה החציונית הפנויה על פי הגדרת ה-OECD.

מקור: גלעד ברנד, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל
 נתונים: OECD

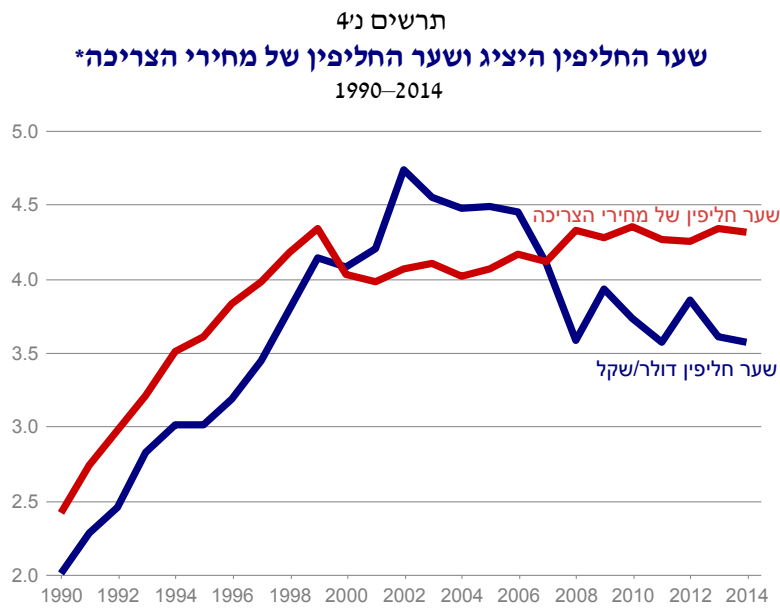
תרשים נ'3 מציג את התפתחות המחיר לצרכן של חלב ומוצרי חלב והמחיר הסיטונאי, המיוצג על ידי מדד תפוקת התעשייה של מוצרי חלב וגלידה. ניתן להבחין שבשנים 2005–2008 המחירים הסיטוניים והמחיר לצרכן התפתחו באופן דומה. בשנת 2009 נפתח פער בין המחירים, והוא נסגר עם פרוץ המחאה החברתית בקיץ 2011. השוואה זו הוצגה לראשונה אצל פרידמן (2012). הנתונים שלאחר שנת 2013 אינם מוצגים כאן בעקבות השינוי בסיווג ענפי המשק שנערך בשנה זו.

תרשים נ'3
המחיר הסיטונאי והמחיר לצרכן של חלב ומוצרי, 2005–2012

מקור: גלעד ברנד, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל
 נתונים: OECD

תרשים נ"מ מציג את יחס המחירים בין מחיר סל צריכה מקומי בשקלים למחיר סל הצריכה בארצות הברית בדולרים (העקומה האדומה), ואת שער החליפין דולר/שקל (העקומה הכחולה). השוואת מחירי הצריכה בין מדינות נערכת באמצעות חלוקה בין יחס מחירי הסלים לבין שער המטבע. כאשר העקומה הכחולה נמוכה מהאדומה, ישראל יקרה יותר מארצות הברית – ולהפך. נכון לשנת 2014 נדרש שער חליפין של כ-4.35 שקל לדולר כדי שמחירי הצריכה הפרטית בישראל יהיו זהים לרמת מחירי הצריכה בארצות הברית.

* יחס החלוקה בין מחיר סל צריכה מקומי בשקלים למחיר סל הצריכה בארה"ב.

מקור: גלעד ברנד, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל
נתונים: OECD

לוח נ"1. תוצאות האמידה של לוג מחירי הצריכה באמצעות התוצר לנפש, 2014
32 מדינות OECD (ללא ארה"ב ולוקסמבורג)

קטגוריה	ערך
GDP per capita/10 ³ (סטיית התקן)	0.026 (0.002)*
GDP Per capita squared/10 ⁷ (סטיית התקן)	-0.001 (0.000)*
Constant (סטיית התקן)	3.91 (0.049)*
Root MSE	0.079
Sample size	32
R-squared	0.923
Mean GDP Per Capita (in current USD thousands)	39.29
Standard deviation GDP per capita	21.13
Mean PPP for private consumption	107.40
Standard deviation PPP for private consumption	28.96

* רמת המובהקות הסטטיסטית קטנה מ-1%.

מקור: גלעד ברנד, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל
נתונים: OECD

מקורות

- אלברט, אלכסנדר (2003), **תכנית החשיפה והשפעתה על הרכב היבוא 1988-2000**, נייר עבודה מס' 3, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- בנק ישראל (2012), "פער המחירים בין ישראל למדינות המפותחות", **ההתפתחויות הכלכליות בחודשים האחרונים – ספטמבר עד דצמבר 2011**.
- בנק ישראל (2013), **דוח בנק ישראל 2012**.
- בנק ישראל (2015), **דוח בנק ישראל 2014**.
- דוח הוועדה לשינוי חברתי כלכלי (2011)**.
- מבקר המדינה (2014), **דוח מבקר המדינה 65א'**, פרק ב': "חסמי אסדרה המגבילים יבוא טובין – משרד הכלכלה".
- מוניטור (2012), **בחינת רמת התחרותיות והמחירים בתחום מוצרי המזון והצריכה השוטפת**.
- מילרד, איתמר (2014), **נתונים על יוקר המחיה בישראל בהשוואה למדינות המפותחות – עדכון**, מרכז המידע והמחקר של הכנסת.
- מישר, יורם (2006), **המקרו כלכלה של ישראל**, הוצאת פרדס.
- משרד האוצר (1997), **דוח מנהל הכנסות המדינה לשנת 1996**.
- משרד הכלכלה (2012), **דוח הוועדה לבדיקת התחרותיות והמחירים בשוק מוצרי המזון והצריכה**.
- משרד הכלכלה (2014), **דוח הוועדה להגברת התחרות והסרת חסמים בתחום הייבוא**.
- פרידמן, יואב (2012), **מצגת בנושא רמת המחירים הגבוהה למזון בישראל**, הכנס השנתי השביעי של התכנית לכלכלה וחברה, מכון ון ליר.
- פריש, רוני (עתיד להתפרסם), **שער החליפין הריאלי: גורמי יסוד**, בנק ישראל.
- Alba, Joseph D. and David H. Papell (2007), "Purchasing Power Parity and Country Characteristics: Evidence from Panel Data Tests," *Journal of Development Economics*, 83, No. 1, pp. 240-251.

- Alessandria, George and Joseph P. Kaboski (2011), "Pricing-to-Market and the Failure of Absolute PPP," *American Economic Journal: Macroeconomics*, 3, No. 1, pp. 91-127.
- Andersson, Malin, Klaus Masuch and Mark Schiffbauer (2009), *Determinants of Inflation and Price Level Differentials Across the Euro Area Countries*, ECB Working Paper No. 1129.
- Balassa, Bela (1964), "The Purchasing-Power Parity Doctrine: A Reappraisal," *The Journal of Political Economy*, 72, No. 6, pp. 584-596.
- Balázs, Égert, Imed Drine, Kirsten Lommatzsch, and Christophe Rault (2003), "The Balassa-Samuelson Effect in Central and Eastern Europe: Myth or Reality?" *Journal of Comparative Economics*, 31, No. 3, pp. 552-572.
- Bhagwati, Jagdish N., (1984), "Why Are Services Cheaper in Poor Countries?" *Economic Journal*, 94, pp. 279-286.
- Broda, Christian (2006), "Exchange Rate Regimes and National Price Levels," *Journal of International Economics*, 70, No. 1, pp. 52-81.
- Chortareas, Georgios and George Kapetanios (2009), "Getting PPP Right: Identifying Mean-Reverting Real Exchange Rates in Panels," *Journal of Banking and Finance*, 33, No. 2, pp. 390-404.
- Engel, Charles and John H. Rogers (2001), "Deviations from Purchasing Power Parity: Causes and Welfare Costs," *Journal of International Economics*, 55, No. 1, pp. 29-57.
- Evans, Carolyn L. (2003), "The Economic Significance of national Border Effects," *American Economic Review*, 93, No. 4, pp. 1291-1312.
- Feenstra, Robert C. and David E. Weinstein (2010), *Globalization, Markups, and the US Price Level*, NBER Working Paper No. 15749.
- Goldfajn, Illan and Rodrigo O. Valdes (1996), "The Aftermath of Appreciations." NBER Working Paper No. 5650.
- Kravis, Irving B. and Robert E. Lipsey (1983), *Toward an Explanation of National Price Levels*, International Finance Section Department of Economics Princeton University, No. 52

- Ricci, Luca Antonio, Gian Maria Milesi-Ferretti and Jaewoo Lee (2008), *Real Exchange Rates and Fundamentals: A Cross-country Perspective*, Working Paper No. 08/13, International Monetary Fund.
- Rogoff, Kenneth (1996), "The Purchasing Power Parity Puzzle," *Journal of Economic Literature*, 34, pp. 647-668.
- Samuelson, Paul A. (1964), "Theoretical Notes on Trade Problems," *The Review of Economics and Statistics*, 46, No. 2, pp. 145-154.
- Tica, Josip and Ivo Druzic (2006), "The Harrod-Balassa-Samuelson Effect: a Survey of Empirical Evidence," University of Zagreb, Faculty of Economics and Business, EFZG Working Paper Series, No. 0607.